

GRUNDLAGSUTSKOTTETS BETÄNKANDE 13/2000 rd

Riksdagens justitieombudsmans berättelse över sin verksamhet år 1998

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 20 oktober 1999 riksdagens justitieombudsmans berättelse över sin verksamhet år 1998 (B 10/1999 rd) till grundlagsutskottet för beredning.

Sakkunniga

Med anledning av *berättelsen* har utskottet hört

- riksdagens justitieombudsman Lauri Lehtimaja, riksdagens biträdande justitieombuds-

man Riitta-Leena Paunio och riksdagens biträdande justitieombudsman Jaakko Jonkka.

Beträffande avsnitten om *de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna* och *teleavlyssning, teleövervakning och teknisk avlyssning* har utskottet hört

- juris kandidat Juha Lavapuro
- juris kandidat Pekka Lämsineva
- juris licentiat Kirsi Piispanen
- ansvariga forskaren Maija Sakslin.

UTSKOTTETS STÄLLNINGSTAGANDEN

Motivering

Allmänt

Berättelsen om justitieombudsmannens verksamhet 1998 är omsorgsfullt gjord och överskådlig. Uppläggningsen av berättelsen har omstrukturerats på senare år. Den har fått mer karaktären av en allmän översikt och de enskilda fallbeskrivningarna har komprimerats. Berättelsen redogör för laglighetsövervakningen både allmänt och i särskilda fall utifrån olika teman och förvaltningsområden. Berättelsen ger en god bild av justitieombudsmannens verksamhet under året.

En sak som har påverkat verksamheten är att kansliet sedan september 1998 har haft två biträdande justitieombudsmän.

Under året inkom nästan lika många klagomål till kansliet som året innan. Däremot avgjorde justitieombudsmannen ungefär 300 färre ärenden än året innan. De oavgjorda ärendena i slutet av året var fler än ett år tidigare. Berättelsen ger ingen information om den genomsnittliga handläggningstiden för klagomål.

Utskottet går inte närmare in på de enskilda besluten och ställningstagandena från justitieombudsmannens sida.

De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna

Vid reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna 1995 fogades en bestämmelse till regeringsformen som säger att justitieombudsmannen vid utövningen av sitt ämbete skall övervaka att de grundläggande fri- och rättighe-

terna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Samma övervakningsuppgift ingår i 109 § 1 mom. i den nya grundlagen som trädde i kraft den 1 mars 2000.

Grundlagsutskottet har ansett att andan i reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna förutsätter att justitieombudsmannens årliga berättelse innehåller ett avsnitt om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna (GrUB 25/1994 rd, s. 7, första spalten). Frågorna behandlas i tredje kapitlet (s. 41—67) i berättelsen för 1998.

I berättelsen framhålls att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna numera genomsyrar hela området för laglighetsstillsynen. I nästan alla ställningstaganden av justitieombudsmannen anläggs en aspekt som utgår från grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Utöver det rättsliga beslutet anför justitieombudsmannen rättspolitiska överväganden och synpunkter på hur de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna kan vägas in i andra liknande fall. Övervakningen av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har således blivit en av justitieombudsmannens viktigaste uppgifter.

I sin översikt (s. 21—23) fokuserar biträdande justitieombudsman Paunio på rättssäkerhetsproblemen, när det allmänna i praktiken inte uppfyller sin skyldighet att tillgodose de sociala eller kulturella rättigheterna. Utskottet håller med om att detta är oroväckande och anser att bristande ekonomiska resurser och det allmännas resurstilldelning i ett större perspektiv medför problem när det gäller att efterleva de grundläggande fri- och rättigheterna. Utskottet rekommenderar att man i sådana fall effektivare utnyttjar de till buds stående styr-, övervaknings- och sanktionsinstrumenten. I förekommande fall måste också lagstiftning tillgripas för att nya medel för rättssäkerhet skall kunna tas fram.

Biträdande justitieombudsman Jonkka kritiserar (s. 24—26) på goda grunder det faktum att bestämmelser om fångarnas ställning och rättigheter ingår i författningar på så låg nivå (se också GrUU 12/1998 rd).

Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk avlyssning

Enligt 5 a kap. 15 § tvångsmedelslagen skall inrikesministeriet årligen lämna en berättelse till riksdagens justitieombudsman om användningen av teleavlyssning, teleövervakning och teknisk avlyssning. Samtidigt skall ministeriet också lämna en redogörelse om teknisk avlyssning på grundval av polislagen. Enligt 5 § 2 mom. lagen om fullgörande av polisuppgifter inom försvarsmakten skall försvarsministeriet årligen lämna en berättelse till justitieombudsmannen om teknisk avlyssning.

Den berättelse som inrikesministeriet har lämnat till justitieombudsmannen är fortfarande bristfällig på vissa punkter (jfr GrUB 3/1997 rd och GrUB 2/1998 rd). I berättelsen ingår inte heller nu information om avslag på ansökningar om rätt att tillämpa teleavlyssning eller teleövervakning. Utskottet ser allvarligt på att inrikesministeriet trots lagbestämmelsen inte har fått exakta uppgifter om domstolarnas avslag på tillståndsansökningar 1998. Utskottet uppmanar justitieombudsmannen och statsrådet att skynda på förbättringar i rapporteringen i enlighet med riktlinjerna i justitieombudsmannens berättelse.

Information om beslut och omarbetningar av berättelsen

Ställningstagandena från riksdagens justitieombudsman har en viktig styrande effekt på myndigheternas verksamhet. Den styrande effekten gäller inte bara enskilda fall och de handläggande myndigheterna utan når långt därutöver. Därför är det viktigt att aktuell information om justitieombudsmannens beslut och ställningstaganden finns tillgänglig. Informationen om justitieombudsmannens ställningstaganden har redan nu förbättrats. Kansliet publicerar ett pressmeddelande om de viktigaste besluten och ställningstagandena. Dessutom sammanställs det rapporter i Finlex om de i rättsligt hänseende viktigaste ställningstagandena. Utskottet menar att justitieombudsmannen gärna kan förbättra informationen ytterligare. Enskilda beslut och ställningstaganden bör regelbundet läggas ut på nätet, anser utskottet.

På senare år har sidantalet ökat fortlöpande och berättelsen är ganska omfattande. Detta faktum bör uppmärksammas när berättelsen förbättras och ses över. Sett ur riksdagens synvinkel vore det motiverat att den årliga berättelsen i sak fokuseras på generella och principiellt viktiga frågor och mindre på redogörelser av enskilda fall. Inläggen av justitieombudsmannen och de biträdande justitieombudsmännen är ett gott exempel på förbättringar i denna riktning. I ett generellt inlägg har lagens väktare friare händer än i enskilda beslut att lägga fram sin syn på till exempel uppdagade allmänna eller återkommande brister och därmed uppmärksamma riksdagen på saker som behöver åtgärdas. Berättelsen bör

dock också i fortsättningen ge en åskådlig bild av justitieombudsmannens ämbetsutövning under året. I det hänseendet vore det önskvärt att berättelserna från lagens högsta väktare tillämpar enhetliga statistikprinciper.

Förslag till beslut

På grundval av det ovanstående föreslår grundlagsutskottet vördsamt

att detta betänkande sänds både till riksdagens justitieombudsman och till regeringen för att också delges justiekanslern i statsrådet.

Helsingfors den 6 september 2000

I den avgörande behandlingen deltog

vordf. Riitta Prusti /sd
medl. Tuija Brax /gröna
Klaus Hellberg /sd
Paula Kokkonen /saml
Jouni Lehtimäki /saml
Johannes Leppänen /cent
Hannes Manninen /cent

Pekka Nousiainen /cent
Heli Paasio /sd
Osmo Puhakka /cent
Arto Seppälä /sd
Ilkka Taipale /sd
ers. Veijo Puhjo /vänst
Pekka Ravi /saml.

Sekreterare för utskottet var

utskottsrådet Sami Manninen.

